

Els relats turístics del Pirineu català: el cas dels llibres de viatge sobre la Vall de Camprodon editats entre 1880 i 1936

Resum: Les valoracions dels *ulls experts*, com per exemple els llibres de viatge, serveixen per explicar què és el que més i el que menys aprecien les persones que visiten un determinat lloc. Justament, per conèixer què és el que interessava als primers visitants de la vall de Camprodon s'ha elaborat un estudi els resultats del qual es mostren en aquest article, sobre com es veu la contrada entre final del segle XIX i principi del XX.

Paraules clau: *vall de Camprodon, llibre de viatge, excursionisme, estiuieg*.

Abstract: the "expert eye" valuations, like travel books, allows to explain the things that people who visit a place like. In order to know which features of Camprodon Valley were more appreciated by the first visitors, it has been carried out a research, whose results are shown in this article, on the image of the region between the end of 19th century and the beginning of 20th century.

Key words: *Camprodon Valley, travel book, "excursionisme" (hiking), "estiuieg" (summer holidays)*.

Introducció

La literatura de viatges és tan antiga com la idea de viatjar. No ens ha de sorprendre que uns dels exemples més antics que en coneguem siguin *Descripció de Grècia*, de Pausànies (segle II dC) i la *Ilíada* i l'*Odissea* d'Homer, que descriuen amb tot detall els seus viatges pel món conegut.

No obstant, malgrat aquests antecedents i d'altres com els relats d'Herodot, de Petrarca o de Marco Polo, el segle d'or dels llibres de viatge és el XVIII, amb els viatgers romàntics del Grand Tour,¹ com per exemple *Viatge a Itàlia* de Johan Wolfgang von Goethe o *The Bible in Spain* de George Borrow. Aquests llibres, escrits autobiogràfics del recorregut i de les emocions que experimenta el viatger escriptor, expliquen àmpliament la història, les tradicions, els costums... dels llocs. Una mostra n'és el londinenc Richard Ford,

Ester Noguer i Juncà,
doctora en turisme
UdG

Alhora, les imatges que es mostren tendeixen a presentar uns espais desproveïts de vida quotidiana, un cànon estètic habitual en els escrits del moviment romàntic europeu. En aquest aspecte, la vall no és una excepció, i per tant, la majoria de fotografies s'exposen deshumanitzades (79,4%) atès que, tal com diu Galí (2005), s'idealitza la noció de relació individual entre el patrimoni construït i l'individu. La majoria d'aquestes imatges sense persones es refereixen, d'una banda, a espais naturals (figura 5), ja que la filosofia romàntica veu la muntanya com un element de contemplació que permet el diàleg directe entre la natura i un mateix, o de l'altra banda, a espais urbans, d'on s'elimina el rastre humà, segurament responent a la voluntat de l'època de presentar els monuments com a peces de museu idònies per al consum individual, és a dir, idealitzant la noció de relació individual entre el patrimoni construït i l'individu (figura 6). Malgrat la supremacia de les imatges desproveïdes de quotidianitat, també es poden localitzar algunes imatges en què sí que apareix algun individu (20,6%). En la majoria dels casos hi surten visitants, que acostumen a ser estiuiejants passejant o prenent els aires frescos de la muntanya. En canvi, les imatges amb residents són de caire etnogràfic, ja que presenten autòctons fent tasques habituals del món rural, com conduint una carreta o garbellant (figura 7). A més, hi ha una presència testimonial de retrats amb hostes i amfitrions junts, les quals sempre estan vinculades amb activitats de caràcter eclesiàstic, com ara la missa dominical o els aplecs als santuaris de la regió.

Una altra qüestió interessant d'estudiar és la caracterització dels paisatges humans, naturals i culturals immortalitzats (figura 8). En primer lloc, els paisatges humans són els menys representatius i fan referència, gairebé únicament, a les activitats festives religioses, com els aplecs, o a les activitats tradicionals del món rural, com la càrrega d'herba

Figura 4: Paisatge nevat de Camprodon des del riu. (Font: Pirineu Català. Comarca de Camprodon, Cèsar August Torres)

Figura 5: Font dels entorns de Camprodon. (Font: Pirineu Català. Comarca de Camprodon, Cèsar August Torres)

Figura 6: Església de Sant Feliu de Rocabruna. (Font: Pirineu Català. Comarca de Camprodon, Cèsar August Torres)

en carretes menades per bous. En segon lloc, els paisatges naturals, que són la tipologia d'imatges que més es repeteix, presenten indistintament panoràmiques azimuthals i zenitals (amb el pas dels anys les visions zenitals van perdent rellevància) i mostren, principalment, zones d'alta muntanya de vegetació arbòria, tot i que també es poden observar algunes fotografies de boscos de ribera i de pla agrícola. En darrer lloc es troben les visuals de paisatge urbà, entre les quals sobresurten els edificis religiosos d'estil romànic (les ermites i esglésies secundàries tendeixen a ser fotografiades com un element sencer mentre que les esglésies principals generen més imatges de detall, principalment de detalls de les portalades i dels campanars), seguides a força distància pels espais oberts, bàsicament carrers i places.

Arribats a aquest punt, cal mencionar que per tenir una visió holística de la informació que hom pot trobar als llibres de viatge de la vall de Camprodon del període 1880-1960, cal avaluar també els textos escrits. La llista de topònims palesa que, d'una banda, la dicotomia entre Camprodon i Setcases no només es produeix en la imatge gràfica sinó també en la imatge textual, i d'altra banda, que els indrets esmentats depenen d'allò que vol explicar l'autor al lector i potencial visitant. Així doncs, per exemple, mentre *Recorts d'un excursionista* (1887) parla de Camprodon i Setcases, *Pirineu Català: comarca de Camprodon* fa un recorregut més ampli i parla de Camprodon i Setcases, però també de Molló i Vilallonga de Ter.

Un segon element lèxic molt important, de gran utilitat per despertar l'interès del lector a visitar un lloc, són els adjectius. En aquest sentit, és lògic que, per tal de transmetre l'emoció estètica i d'admiració cap a la zona, s'utilitzin una gran quantitat i varietat d'atributs amb connotacions positives i qualificatius extrems (*pintoresc, be, bo, original, esplèndid, deliciós, agradable, preciós*, etc.), tot defugint allò que és mitjà i normal (figura 9). Així, per exemple, Bosch de la Trinxeria (1888) escriu: "lo gran círculo que forma la vall de Morens, en sa part superior, que ne diuhen Ull de Ter, es de lo més grandió de nostres Pyreneus" o Osona (1894) "lo paisatge que envolta á Ull de Ter es grandió y feréstech, sublim; bó pera inspirar á un poeta un quènto de fadas ó de donas d'aygua. Sens dupte lo camí desde Setcasas á Ull de Ter, es lo més pintoresch, grandió y poétich de tota la regió pirenaica".

Un darrer element rellevant de conèixer són els noms i conceptes que els llibres de viatge

Figura 7: Grup d'homos i dones treballant a la masia de Crexenturri de Camprodon. (Font: *Pirineu Català. Comarca de Camprodon*, Cèsar August Torras)

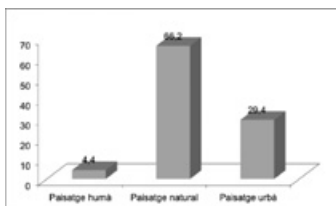

Figura 8: Distribució de les fotografies per tipologies de paisatge. (Font: elaboració pròpia)

de l'època associen a la vall de Camprodon, els quals s'agrupen seguint la mateixa classificació utilitzada en l'anàlisi visual. Els mots i les nocions més repetits (figura 10) posen de manifest que, tal i com afirma Bonin (2001), les publicacions turístiques són un codi de reconeixement dels valors d'una societat en un moment determinat. Així doncs, d'una banda, paraules com *jaça* i *pastors* evidencien l'interès per mostrar la vall de Camprodon com un lloc rural tradicional català (molt rellevant per als visitants de principi del segle xx, és a dir, de l'època de la Renaixença catalana); i d'altra banda, mots com *estiuiejants*, *passeig*, *hivern* i *excursions* indiquen que fer excursions i descansar en un lloc fresc durant els mesos més càlids de l'any és el principal motiu de visita a la vall durant el període romàntic.

Així doncs, es pot observar que tant la imatge visual com la narrativa dels escrits de l'època mostren una gran admiració pels diversos paisatges de la vall de Camprodon, un fet que encara es visible en els escrits actuals.

Conclusions

Els mitjans de producció i reproducció d'imatges són diversos (cinema, pintura, arquitectura, Internet, etc.), tot i que un dels instruments més influents en aquest procés constructiu són els llibres de viatges, que actuen com a marcadors d'un node, col·laboren en la creació de la imatge preconcebuda i influeixen en els recorreguts que realitzen els turistes. De fet, i d'acord amb Lerivray (1975), mitjançant l'ús d'unes imatges, d'uns substantius i d'uns adjectius específics, aquests escrits elaboren una jerarquització dels elements que han de ser reconeguts, atès que responen a uns canons estètics relacionats amb l'antiguitat, la situació de domini o la singularitat, un fet que té efectes en les pautes de consum dels visitants.

En aquest sentit, els llibres de viatge de la vall de Camprodon escrits entre final del segle XIX i principi del segle XX pels primers visitants estableixen unes imatges universals i arquetípiques de la contrada, les quals actuen com a referents col·lectius al llarg del temps

Figura 9: Adjectius més freqüents entre les publicacions estudiades. (Font: elaboració pròpia)

Figura 10: Substantius més repetits en les publicacions analitzades. (Font: elaboració pròpia)

malgrat els canvis socials esdevinguts *a posteriori* de la seva creació, fins a generar que alguns dels cànons definits encara avui dia es mantinguin gairebé inalterats.

En aquest sentit, les característiques de la imatge turística actual de la zona que es gestaren fa més d'un segle, gràcies a personatges com Cèsar August Torras, Carles Bosch de la Trinxeria o Miquel Cuní, són, entre d'altres, la tendència a capturar els espais naturals i urbans de manera deshumanitzada i descontextualitzada o l'ús de vocabulari relacionat amb el gaudi estètic i amb els sentiments que desperta el lloc.

No obstant, sí que hi ha alguns elements que amb el pas dels anys s'han modificat, com per exemple la incorporació de la neu i dels esports d'hivern com a atractiu de la contrada (gràcies a la creació de l'estació d'esquí de Vallter 2000) i l'increment de referències visuals i narratives a la gastronomia local.

Així doncs, es pot concloure que la majoria de les característiques de la mirada turística actual són com un *déjà vu* i *déjà lu* de les imatges i de les narracions, escrites entre les darreries del segle XIX i principi del XX, per persones com Cèsar August Torras, Carles Bosch de la Trinxeria, Miquel Cuní, etc., una realitat que ocasiona que una fotografia de 1920 i una de fa dos dies tinguin un enfocament molt similar.

BIBLIOGRAFIA

- AUGÉ, M. (1997) *L'impossible voyage. Le tourisme et ses images*. París: Editions Payot.
- BARTHES, R. (1989) *La càmera lúcida. Nota sobre la fotografia*. Barcelona: Paidós (9a ed.).
- BIRBA, L. (1972) *La Vall de Camprodon*. Barcelona: Selecta.
- BONIN, S. (2001) "Paysages et représentations dans les guides touristiques". *L'Espace Géographique*, 2, 111-136.
- DALMAU, J. (1997) *L'excursionisme*. Girona: Diputació de Girona i Caixa de Girona.
- DONAIRE, J. A. (2008) *Turisme cultural, entre l'experiència i el ritual*. Bellcaire d'Empordà: Vitel-la.
- GALI, N. (2005) *Mirades turístiques a la ciutat. Anàlisi del comportament dels visitants del barri vell de Girona* (tesi doctoral). Recuperat de <http://www.tdx.cat/handle/10803/7837>.
- LERIVRAY, B. (1975) *Guides bleus, guides vertes et lunettes roses*. París: Cerf.
- MARTÍ-HENNEBERG, J. (2011) "El excursionismo: Entre la ciencia y la estética". *Scripta Nova: Revista Electrónica de Geografía y Ciencias Sociales*, p. 1-7.
- NOGUER, E. (2014) *La imatge turística del Pirineu català: el cas de la vall de Camprodon* (tesi doctoral). Recuperat de <http://www.tdx.cat/handle/10803/283939>.
- PLANAS, S. (1993) *Camprodon*. Girona: Diputació de Girona i Caixa de Girona.
- ROMA, F. (2000) *La construcció medial de la muntanya a Catalunya (segles XV-XX)*. Una mirada al paisatge des de la geografia cultural (tesi doctoral). Recuperat de <http://www.tdx.cat/handle/10803/4993>.
- SOLER, G. (1995) *L'estiueig a Catalunya 1900-1950*. Barcelona: Edicions 62.
- SOLER, G. (2004) *L'estiueig*. Barcelona: La Magrana / RBA Libros.

NOTA

1- Grand Tour fou el nom donat als viatges que realitzaven els joves aristòcrates, entre final del segle XVIII i principi del segle XIX, per conèixer els espais freqüentats per les antigues civilitzacions, com per exemple Roma, Florència, Atenes, Cartago, etc.

